

method of the personality-oriented studies. The personality-oriented approach and educational project combine the upbringing with the education into the united process of the support, the socially-pedagogical defense and the development of the students, the preparation of a personal process of the creativity and self-realization.

Next to students' studying of lexical minimum in accordance with the grammatical and syntactic structure of language, we speak about the students' skills and abilities. The basic accent of educational discipline of «foreign language» is directed on the forming for the students' component set of language abilities, capacities for realization of language actions, of different degree of complication, acts, that contain an exposure and description of reasons and aims that induce development of a personality, his behavior and skills.

The aim of studies of foreign language is reflected in higher educational establishments of higher learning that will allow realizing knowledge of the students, skill for the decision of concrete communicative tasks in the real vital situations.

Key words: *mechanism, methods of learning, technologies of studying, intensive studying.*

УДК 37.013:572.9(477)

Н. А. Горбова

Мелітопольський державний педагогічного
університет імені Б. Хмельницького

КУЛЬТУРНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ У ГАРМОНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджено роль етнопедagogіки як культурно-антропологічного феномену у формуванні цілісної, гармонійної особистості. Доведено важливість побудови культурно-освітнього простору на підвалинах відродження національної свідомості та повазі традицій народу, що уможливується імплементацією культурно-антропологічних засад вітчизняної етнопедagogіки у зміст навчання і виховання. Акцентовано увагу на необхідності включення у зміст освіти культурно-антропологічних засад етнопедagogіки та доведено, що використання в навчально-виховному процесі культурно-антропологічних засад етнопедagogіки та етнопедagogічних принципів виховання сприятиме розвитку всесторонньо розвинутої, гармонійної особистості.

Ключові слова: *культурно-антропологічний підхід, етнопедagogіка, культуровідповідність, народне виховання, природовідповідність, культурно-освітній простір, культурно-антропологічні засади.*

Постановка проблеми. Особливого значення сьогодні набуває проблема людиномірності освіти, науки й пізнання особистості, яка не лише безпосередньо пов'язана з домінуючими гуманістичними тенденціями сучасного педагогічного процесу, а й спрямовує його на створення умов повноцінного життя особистості, яка навчається. Важливу роль у цьому процесі відіграє етнопедagogіка, як наука, що досліджує особливості народної педагогіки, вивчає народний досвід щодо навчання й виховання підростаючого покоління, співвідносить його із загальними тенденціями освіти та з'ясовує їх відповідність сучасним завданням виховання.

Безперечно, повноцінне реформування освітніх систем, зокрема національної системи освіти в Україні, модернізація всієї шкільної справи неможливі без урахування здобутків народного виховання, його традицій і етнопедагогічних обґрунтувань, які не лише сприяють вивченню й усвідомленню народного виховного досвіду, а й підвищують рівень духовності молоді та відроджують матричні основи культурного зростання людини. Тож, наукове осмислення етнопедагогіки як компоненту національної культури та її взаємодія з іншими соціокультурними чинниками може слугувати ефективним джерелом національного самоусвідомлення українства та гармонізації культурно-освітнього простору.

Отже, проблема залучення до змісту освіти культурно-антропологічних засад етнопедагогіки обумовлена протиріччям між необхідністю урахування своєрідності кожної людини та стрімкою уніфікацією культур (і, як наслідок, культурно-освітнього простору) та моделей поведінки.

Аналіз актуальних досліджень. Фундаментом вітчизняної етнопедагогіки стала українська народна філософія, зокрема праці українських філософів Ю. Дрогобича, К. Ставровецького, С. Яворського, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, С. Гогоцького, П. Юркевича, Д. Чижевського, В. Лесевича, О. Потебні, Т. Шевченка, П. Куліша, Лесі Українки, О. Кобилянської, І. Франка, В. Стефаника та ін.

Аналіз наукової літератури свідчить, що етнопедагогічні здобутки були предметом вивчення багатьох відомих педагогів, зокрема, Я. Коменського та І. Песталоцці, Г. Сковороди, О. Духновича, К. Ушинського. Фундаментального значення для етнопедагогічних досліджень має етнопедагогічна спадщина вчених, педагогів, етнографів, письменників України, зокрема, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, О. Воропая, М. Драгоманова, М. Стельмаховича, Ю. Руденка, П. Ігнатенка, Е. Сявавко, Т. Мацейків, В. Яремчук та ін.

На необхідності врахування досвіду української народної педагогіки й розумного поєднання національного й загальнолюдського у навчально-виховному процесі акцентували свою увагу Н. Струманський, М. Фіцула, П. Ігнатенко, В. Каюков, В. Кузь, І. Мартинюк, З. Сергійчук, М. Стельмахович, О. Степанов, В. Стрельчук, Б. Ступарик, Є. Сявавко, Ю. Руденко, Д. Тхоржевський та ін.

Метою статті є обґрунтування місця й ролі культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в процесі гармонізації культурно-освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. В основу культурно-антропологічного підходу до етнопедагогічних досліджень і практичних перетворень у освіті покладено розуміння останньої як специфічного способу перетворення природних задатків і можливостей людини, де важливу роль відіграє система цілепокладання та специфіка змісту самого матеріалу. Його реалізація дозволяє освіті транслювати соціокультурний досвід і розвивати особистість, що навчається через засвоєння, змісту освіти як компонента культури.

На шляху до культурно-антропологічного орієнтування освітнього процесу у змістовному плані найбільшого значення набуває переоцінка ціннісно-культурних пріоритетів. При цьому важливо враховувати не лише сучасні соціокультурні реалії, а й перспективи розвитку культури та форм її взаємодії з суспільством у межах сучасної цивілізації.

Як зазначає М. Романенко, просто ідеологізацією культурних цінностей у освітньому процесі не можна обмежуватися, потрібен детальний аналіз стану та перспектив того соціокультурного простору, який має слугувати своєрідним резервуаром зразків, моделей, методів власного соціокультурного проекту. На думку дослідника, у нашій освітній практиці не так уже й багато базисних культурологічних ідей. Так, зокрема, він виділяє ідею цілісності культури, цінності та діалогізму культур [5, 72–73].

Учений переконаний, що «ідеї цінності та діалогізму культур мають принципове значення для визначення культурно-ціннісного змісту освіти в системі національної освіти України. Остання має бути представлена у вигляді цілісного культурного досвіду людства, будучи одночасно квінтесенцією національного культурного досвіду» [5, 76].

Маємо визнати, що будь-яке національне виховання є виразником і вічних загальноновизнаних цінностей, оскільки вони не можуть функціонувати ізольовано від конкретного національного життя. Немає «абстрактної людини», вона завжди є носієм цілісної системи цінностей. Зміст ціннісно-нормативної духовності особистості обумовлений культурою, а система освіти виступає транслятором найбільш значущих та історично стійких норм і цінностей буття.

На думку А. Запісоцького, у формуванні вітчизняної ціннісно-нормативної моделі істотну роль зіграло православ'я, яке визначаючи аксіологічну й антропологічну специфіку культури, окреслило особливості й цільову установку духовного розвитку людини [2, 98].

Найбільш стійкими ціннісними домінантами, складовими ціннісно-нормативного ядра вітчизняної культури, на думку О. Базалука є низька значущість факторів матеріального благополуччя та орієнтація на ідеальну,

духовну сферу; не укоріненість у сьогоднішні та звернення в минуле чи майбутнє; домінування соціальної орієнтації над індивідуально-особистісними потребами [1, 103].

У межах культурно-антропологічного проекту головним завданням національної школи, що визначає конкретний ціннісно-культурний зміст освітньої практики, є забезпечення культурної самоідентифікації особистості, який ґрунтується на особистій зустрічі людини з культурою свого народу як зі своєю власною, зі своїм власним буттям (національне при цьому розуміється у вищезначеному сенсі як полікультурне та поліетнічне).

Зрозуміло, що цей процес повинен спиратися на традицію як основу буття, проте далеко не вичерпуватися нею, оскільки традиція сама по собі не дає раціональних критеріїв відбору цінностей для ретрансляції з історичного досвіду і, по суті, будь-яка спроба визначити необхідний обсяг «класики національної культури» приречена на невдачу у світі динамічних змін, де більша частина цієї культури створюється на наших очах.

Тому, не применшуючи значення культурно-антропологічного підходу до етнопедагогічних досліджень і практичних перетворень в освіті, вважаємо, що культурно-освітній простір має відповідати логіці становлення національної спільності та інноваційним процесам у культурі, що пов'язані з реалізацією глобального соціокультурного проекту.

У зазначеному сенсі етнопедагогічні здобутки мають стати ціннісно-змістовною основою культурно-освітнього простору, замінивши собою ідеологію та ідеологізовані форми ціннісної орієнтації навчально-виховного процесу. У цьому плані етнопедагогічним змістом освітньої діяльності має стати цілісність культурного досвіду українського народу, що на основі діалогічної взаємодії з культурним досвідом цивілізації та міжкультурного й полікультурного синтезу репрезентує всі позитивні цінності сучасності, об'єднані універсальним для всіх народів значенням і укорінені у вітчизняну історико-культурну традицію.

У процесі міжкультурної взаємодії провідною має стати національна культура як єдина екзистенційна реальність, що оточує особистість і через яку вона може пізнати інші соціальні реальності й цінності. Реалізація ціннісного змісту етнопедагогічних знань у освітній практиці підпорядковується соціокультурному завданню особистісного та соціального самовизначення й національної ідентифікації та реалізується у комбінованій формі наукового пізнання та міфологічно-ціннісного орієнтування. Саме національно самовизначена особистість, вибудовуючи

програму власної життєдіяльності в контексті стану та перспектив розвитку України, здатна і в процесі формування, і в процесі реалізації цих програм вступати в продуктивний діалог і співробітництво, не втрачаючи при цьому власної індивідуальності, утримуючи свою ціннісно-цільову позицію тощо.

Реалізація завдань творчого культурного синтезу має базуватися на розвитку в особистості здібностей інтегрувати досвід інших культур, уміння різними способами оформлювати індивідуальні смисли, здійснювати процес культурного самовизначення, розвивати систему культууроутворюючих здібностей, як конкретних психологічних механізмів, за рахунок яких здійснюється національно-культурне самовизначення.

Тож, нові перспективи соціокультурного розвитку людства висувають нові вимоги до функціонування та розвитку системи освіти. Остання вже не може бути спрямованою лише на підготовку фахівців для різних галузей людської життєдіяльності. Освіта має стати основним генератором культурних цінностей і орієнтацій діяльності для кожної окремої людини й для суспільства в цілому. Потенціальні можливості розвитку людства, перш ніж актуалізуватися у реальних соціальних структурах, мають бути спроектовані в рамках системи освіти та реалізовані в ціннісних орієнтаціях, когнітивних здатностях та мотивах поведінки людей. Така система виховання повинна охопити всі вікові групи та прошарки населення, відзначатися науковістю, доступністю, індивідуальним підходом, урахуванням психологічних особливостей людей різних національностей, толерантним ставленням до них.

Перетворення змісту освіти на основі культурно-антропологічного підходу носить характер внутрішньої закономірності, тобто істотно й стійко впливає на результативність навчання (освоєння предметного змісту) і розвиток особистості, що навчається (мотивацію вивчення предмета, характер пізнавальної діяльності, рівень творчої активності що навчаються).

Повноцінна ціннісна переорієнтація суспільства можлива лише як зміна ціннісних установок поколінь, оскільки одне й те саме покоління, нездатне на радикальну переорієнтацію зразків своєї ментальності й поведінки, неминуче потерпає від власної половинчастості та впливу стереотипів минулого.

Безперечно, етнопедагогіка, одним із пріоритетних напрямів якої є вивчення національно-культурних традицій українського народу, є важливим компонентом національної системи освіти України та одним із найбільш дієвих етноформуючих і етнозберігаючих чинників.

Вітчизняна етнопедагогічна спадщина, яка є багатою й різноманітною, а її виховний потенціал, у якому втілені погляди предків на родинне щастя, ставлення до батьків і до дітей, – невичерпним, має бути імплементована в сучасному навчально-виховний процес з обов'язковим збереженням усіх етнорегіональних виявів.

Як зазначає О. Овадюк, поняття «етнопедагогіка», яке, насамперед, пов'язане з конкретною етнічною належністю педагогічних традицій, досліджує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній практиці, способи встановлення зв'язків народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення явищ народного життя й визначає їх відповідність сучасним завданням виховання [4, 79].

Так, зокрема, ще К. Ушинський зазначав, що «основи виховання та мета його, а значить, і головний його напрям різні в кожного народу й визначаються народним характером» [7, 89], адже народна філософія концентрує в собі вироблену віками мудрість народу в поглядах на світ, життя, роль і місце людини в ньому, а через збереження в пам'яті людей і безпосереднє живе спілкування вона передається від старших поколінь молодшому, становлячи основу створеної народом усної філософії.

Українська етнопедагогіка, як прогресуюча наука в системі національної освіти України, має свою методологію, яка, за визначенням М. Стельмаховича, складається з трьох філософських компонентів: національного, транснаціонального й українознавчого [6, 234].

Досліджуючи етнопедагогічні здобутки українців, М. Стельмахович виокремив такі філософсько-світоглядні засади української етнопедагогіки: роль народу в створенні духовної та матеріальної культури; людину й життя як найвищі суспільні цінності; свободу як найважливішу умову досконалості, право кожної людини бути собою; невинність життєвих процесів; суперечливу структуру буття; пізнавальні та творчі можливості особистості; рівноцінність людських типів та індивідуумів; мораль і критерії моральності; гармонію душі, тіла й розуму; поєднання громадського з індивідуальним, духовного з інтелектуальним; довершений виховний ідеал; вірність традиціям і прагнення до прогресу; співвідношення між загальнолюдським і національним [6, 340].

Окрім зазначеного, вчений у своїх дослідженнях неодноразово зазначав, що для розвитку етнопедагогіки варто брати до уваги такі філософські дефініції як: антропоцентризм; триступеневий розвиток знання; градацію благ; взаємовідносини між національним і

вселюдським; життя праведне і грішне; органічний зв'язок людини з природою, що забезпечує збереження й примноження в природі природного, у людині – людського; абсолютну гідність людського індивідуума; вроджені ідеї; внутрішнє пізнання; функцію доброчинства; чистоти й чуйності серця; постійне шукання істини, як одне із завдань життя людини й важливих джерел її щастя; добро й милосердя [6, 484].

На нашу думку, варто також додати, що в дослідженнях з етнопедагогіки беруться до уваги й методологічні положення сучасної фольклористики, етнографії й етнології, зокрема, про поліфункціональність мови й фольклору, колективний характер народної творчості, трансмісію традиційних форм виховання і механізми передачі етнокультурних традицій у цьому процесі, вплив конфесійного фактора, співвідношення між народним, національним і загальнолюдським [4, 73].

На думку О. Овадюк, методологічною основою української етнопедагогіки виступають провідні настанови української та загальної філософії, автентичної педагогічної науки, фольклористики, етнографії, етнології та українознавства. Серед них важливе значення мають вчення про роль народу, нації, особи та власної держави в збереженні й розвитку національної культури; про прихильне ставлення до культурної спадщини минулого; значення єдності, наступності й спадкоємності поколінь минулих, сучасних і майбутніх; положення про суть традицій і їх роль у житті суспільства; про особистість, закономірності її формування й розвитку; про демократизацію та гуманізацію виховного процесу на основі пріоритету національних і загальнолюдських цінностей [3, 18].

Не можна не вказати й на виховні засади української етнопедагогіки, які ґрунтуються на стійких національних ідеалах життя, а саме, любові до праці, жага до непокороної волі й свободи, любов до рідного краю й рідної землі, прагнення доброти, людяності й бережливого ставлення до природи.

Тож, доходимо висновку, що українська етнопедагогіка як джерело невичерпної мудрості, глибоких знань, величезного досвіду та високоморальних принципів виховання здійснює безпосередній вплив на формування особистості. Так, зокрема, ще К. Ушинський вказував на те, що виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу [7, 475].

Аналізуючи вищезазначене, можна виокремити, на наш погляд, такі культурно-антропологічні засади етнопедагогіки: народ є творцем

духовної та матеріальної культури; людина та її життя є найвищою суспільною цінністю; свобода людини є найважливішою умовою досконалості; кожна людина має право бути собою; кожна особистість має пізнавальні та творчі можливості; органічний зв'язок людини з природою; забезпечення збереження й примноження у природі природного, у людині – людського; опора на мораль і критерії моральності; виховання гармонії душі, тіла й розуму, чистоти й чуйності серця; поєднання громадського з індивідуальним; поєднання духовного з інтелектуальним; довершений виховний ідеал; вірність традиціям і прагнення до прогресу; співвідношення між національним і загальнолюдським.

Вважаємо, що використання в навчально-виховному процесі культурно-антропологічних засад етнопедагогіки та етнопедагогічних принципів виховання сприятиме розвитку гармонійної особистості як гідного представника української нації, носія й творця української національної культури.

Висновки. Отже, сучасний етап розвитку суспільства гостро поставив проблему педагогіки національної злагоди, що спричинено відсутністю достатньої сформованості національної свідомості громадян і низьким рівнем компетенції в національно-культурних питаннях. Сьогодні вкрай важливим постає питанням побудови культурно-освітнього простору на підвалинах відродження національної свідомості та повазі традицій народу, що уможлиблюється імплементацією культурно-антропологічних засад вітчизняної етнопедагогіки у зміст навчання й виховання.

Необхідність активного використання культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в освіті стає очевидною у світлі розуміння минулих досягнень вітчизняної культури, які можуть стати як джерелом і натхненням, так і серйозним дослідженням для вітчизняної педагогічної науки. Включення у зміст освіти культурно-антропологічних засад етнопедагогіки носить характер внутрішньої закономірності, тобто істотно та стійко впливатиме на результативність навчання й розвиток особистості, що навчається на засадах культурно- та природовідповідності.

Використання в навчально-виховному процесі культурно-антропологічних засад етнопедагогіки та етнопедагогічних принципів виховання сприятиме розвитку гармонійної особистості як гідного представника української нації, носія і творця української національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базалук О. О. Філософія освіти: [Навчально-методичний посібник] / О. О. Базалук, Н. Ф. Юхименко. – К. : Кондор, 2010. – 164 с.
2. Запесоцкий А. С. Образование: философия, культурология, политика / А. С. Запесоцкий. – М.: Наука, 2002. – 456 с.
3. Овсяника-Куликовский Д. Н. Психология национальности / Д. Н. Овсяника-Куликовский. – М., 1922. – С. 23–24.
4. Овадюк О. О. Українська етнопедагогіка – важливий компонент національної системи освіти України [Електронний ресурс] / О. О. Овадюк // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 3 (46). – 2012. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ozfm/2012_46/ovaduk.pdf.
5. Романенко М. І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу / М. І. Романенко. – Дніпропетровськ : Видавництво «Промінь», 1998. – 132 с.
6. Стельмахович М. Г. Методологічні засади української етнопедагогіки / М. Г. Стельмахович // Початкова школа. – 1998. – № 2. – С.41–43.
7. Ушинский К. Д. О народности в общественном воспитании: Собр. соч. : [в 11 т.] / К. Д. Ушинский. – М.-Л., 1948. – . – Т. 2. – 655 с.

РЕЗЮМЕ

Горбова Н. А. Культурно-антропологические основы этнопедагогике в гармонизации образовательного пространства: теоретико-методологический аспект.

Исследована роль этнопедагогике как культурно-антропологического феномена в формировании целостной, гармоничной личности. Доказана важность построения культурно-образовательного пространства на основе возрождения национального сознания и уважения традиций народа, что становится возможным через имплементацию культурно-антропологических основ отечественной этнопедагогике в содержание обучения и воспитания. Акцентировано внимание на необходимости включения в содержание образования культурно-антропологических основ этнопедагогике и доказано, что использование в учебно-воспитательном процессе культурно-антропологических основ этнопедагогике и этнопедагогических принципов воспитания будет способствовать развитию всесторонне развитой, гармоничной личности.

Ключевые слова: культурно-антропологический поход, этнопедагогика, культуросообразность, народное воспитание, природосообразность, культурно-образовательное пространство, культурно-антропологических основы.

SUMMARY

Horbova N. Cultural-anthropological foundations of ethno-pedagogy in harmonization of educational space: theoretic and methodological aspect.

The actuality of the research is caused by the problem of human-commensurability of education, science and cognition of personality, which is not only immediately connected with the dominant humanistic tendencies of modern pedagogical process, but directs it towards the creation of the conditions for full-fledged life of a personality who is learning. Ethno-pedagogy as a science which researches the peculiarities of folk pedagogy, studies folk's experience in learning and upbringing of rising generation, correlates it with general

tendencies of education and explores their compliance with the modern tasks of education plays an important role in this process.

Full-fledged reformation of educational systems, national system of education in Ukraine, in particular, modernisation of school are impossible without taking into consideration the achievements of folk education, its traditions and ethno-pedagogical foundations which do not only favour learning and awareness of folk educational experience but also raise the level of spirituality in youth and revive matrix foundations of cultural growth of a human.

Scientific comprehension of ethno-pedagogy as a component of national culture and its interaction with other socio-cultural factors can serve as an effective source of national self-awareness of Ukrainian national idea and harmonization of cultural-educational space.

In the given work the role of ethno-pedagogy as a cultural-anthropological phenomenon in the formation of the holistic harmonious personality has been studied and the importance of building cultural-educational space on the bases of the revival of national awareness and respect for folk traditions which is enabled due to the implementation of cultural-anthropological foundations of national ethno-pedagogy into the content of learning and upbringing has been proved. The attention is focused on the necessity to include cultural-anthropological foundations of ethno-pedagogy into the content of education and the fact that the use of cultural-anthropological foundations of ethno-pedagogy and ethno-pedagogical principles of upbringing will favour the development of thoroughly developed harmonious personality has been proved.

Key words: *cultural anthropological approach, ethno-pedagogy, cultural conformity, folk upbringing, natural conformity, ethno-pedagogy, cultural-educational space, cultural-anthropologic foundations.*

УДК 37.01/09.

О. О. Єжова

Сумський державний педагогічний
Університет імені А. С. Макаренка

МОДЕЛЮВАННЯ ЗДОРОВ'ЯСПРЯМОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті представлено наукові підходи до моделювання здоров'яспрямованої діяльності навчальних закладів як закладів Школи сприяння здоров'ю. Висловлюється думка, що доцільним є застосування декількох наукових підходів до побудови педагогічної моделі, за умови збереження провідної ролі одного з них. Відповідно до визначеного провідного підходу моделі здоров'яспрямованої діяльності мають свої особливості. Наведена загальна структурна модель здоров'яспрямованої діяльності Школи сприяння здоров'ю на основі системного підходу.

Ключові слова: *моделювання, модель, здоров'яспрямована діяльність, наукові підходи, Школа сприяння здоров'ю.*

Постановка проблеми. У педагогічних дослідженнях чільне місце посідає проектування, завдяки якому дослідники уявляють процес або явище, зазначають план дій для досягнення очікуваного результату тощо.